

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

ТЕЗИ

МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ФІЛОСОФІЯ ДІАЛОГУ Й ПОРОЗУМІННЯ
В ПОБУДОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ Й СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТ
THE PHILOSOPHY OF DIALOGUE AND UNDERSTANDING
IN THE CONSTRUCTION OF
THE EUROPEAN AND WORLD COMMUNITIES

22-24 червня 2016 р.

2016

Ярослав Пасько, м. Київ

ПОСТКОЛОНІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО: ЦІННІСНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЧИ ПОСТРАДЯНСЬКА НЕОТРАДИЦІОНАЛІЗАЦІЯ?

Проблема осмислення соціокультурних механізмів центральноевропейської «ціннісної модернізації» (J.Staniszkis, Z.Krasnodębski) постколоніальним українським суспільством (М.Павлишин, Т.Гундорова) є однією з актуальних і важливих теоретичних проблем, яка продовжує залишатися у фокусі уваги сучасної соціальної філософії. У нашому академічному середовищі не влихають теоретичні дискусії щодо значення та теоретичного підґрунтя концептуально різних концептів модернізації, міркування з приводу яких й досі залишаються діаметрально протилежними. Актуальність цієї тематики для сучасної України обумовлюється невирішеністю принципової ціннісної суперечки двох контроверсійних моделей цивілізаційного розвитку: пострадянського неотрадиціоналізму versus ціннісної модернізації.

Підставовими складовими першої є відверта маніпуляція щодо суспільних вимог «нової індустріалізації» (В.Новинський), поширення риторики стосовно «культурного плюралізму», апеляція до спільних з Росією християнських цінностей, заперечення необхідності європейської інтеграції, нехтування демократичними правилами та нормами, відсутність розподілу між публічно-політичною і приватними сферами буття, монополізація влади вузьким прошарком осіб заради власної вигоди – приватизації різних суспільних функцій та державних інститутів. Органічним наслідком такої концептуальної візії є уповільнення суспільних змін, посилення клієнтельного бюрократичного адміністрування та тотального соціального відчуження,

держави, що позначилося на програмі класичного університету як осередку державотворення. Проте, якщо інституалізація сучасної науки і освіти була пов'язана з формуванням національно-буржуазної держави, і зокрема університетська автономія корелювала з державним замовленням, сьогодні будь-які залишки державної легітимізації наукової/освітньої діяльності є лише репресивними щодо розуму. На часі у повній мірі відділити науку і освіту (особливо соціально-гуманітарну) від держави, задля забезпечення *емансипації розуму*.

3) Критика, що базується на вільному використанні розуму, має здійснюватися публічно, адже публічність (простір діалогу) виступає визначальним критерієм істини як відкритості буття. Неодмінною умовою здійснення просвітницьких проєкцій має бути вільна циркуляція інформації/знання і вільний доступ до них будь-якої повнолітньої людини. Необхідним є відділення інформації від держави, аби у повній мірі здійснити *емансипацію слова*. Інформація/знання мають бути не владними засобами, а забезпечувати свободу слова, яка була б медіумом комунікативної дії.

4) Будь-яка людська дія має здійснюватися у просторі свободи. Просвітництво накреслює обрії звільнення людської діяльності від усяких форм відчуження. У секуляризованому світі необхідним є відділення економіки/ринку від держави, що має забезпечити остаточну *емансипацію дії/творчості*. Принцип прозорості економічних відносин має поповнювати принцип публічного використання розуму.

5) Людина може діяти вільно, якщо вона у повній мірі є вільною, самостійною людиною. Отже слід відважитися на відділення ідентичності від держави, аби здійснити процес *емансипації особистості*. Єдиним принципом, що уособлює і кантівський імператив, має бути *людина понад усе*, що він стверджується поза будь-якими колективними тотальностями.

6) Зрештою просвітництво цілком реабілітує матеріальне/плотське/чуттєве буття людини – особистість не має бути відокремлена від власного тілесного буття. Слід вимагати остаточного відділення життя від держави, що має відбитися в загальній *емансипації людини*. Біополітичні зазіхання держави на людське життя (це стосується відомих контраверсійних тем: абортів, одностатевих шлюбів тощо) мають бути обмежені. Натомість має діяти принцип відкритості людських почуттів. Це можливо за умови розширення сфери публічності та лібералізації цінностей.

З огляду на те, що адепти контр-емансипації, які структурують певні системи панування, опанували публічний простір у тій його формі, яка встановилася у постмодерній перспективі і пов'язана з практиками суспільства спектаклю, віртуального простору і мережевої комунікації, що наочно представляють складові інформаційної гібридної війни, постає питання про характер і напрямки здійснення просвітницьких проєкцій. Здається, що розгортання західного проєкту в контексті трьох медіумів –

поглинання бюрократичною системою приватного та суспільного життя, редукції «життєвого світу» (J.Habermas, M.Krul, J.Karpinski A.Belic-Robson).

Цілком очевидно, що така візія є органічною передумовою щодо подальшого поширення в суспільстві елементів моральної корозії, аномії, деградації фундаментальних основ людського буття (Н.Кононенко). Інтеріоризація суспільством ідей пострадянського неотрадиціоналізму цілком органічно поєднані з процесом «рефеодалізації», а також, з так званою, децентралізацією. Остання, як свідчить приклад Донбасу, аж ніяк не перешкоджає посиленню регіонального патерналізму та суспільній несвободі. Понад те, посилює насильство на регіонально-місцевому рівні. Даний дискурс сприяє поглибленню вкрай небезпечних форм атомізації та індивідуалізації, посилює вкрай небезпечні корпоративні та приватні інтереси, що пов'язані з самозакоханістю і ущербним марнославством окремих осіб, запереченням етосу служіння та орієнтації на «спільне благо». Така світоглядна позиція передбачає руйнацію індивідуальних і традиційних комунітарних цінностей, соціально-політичних форм солідарності у соціумі, обмежує «ресурс соціальної довіри», можливості соціальної інтеграції груп та спільнот у суспільстві, набуття особами "цінностей самовираження"(P.Inglehart, T.Buksinski).

Інша модель модернізації пов'язана з ціннісною та суспільно-економічною трансформацією в Центральній Європі, процесом визнання у нашому суспільному просторі, спільної з сусідніми країнами, європейської ідентичності, збереженням культурних традицій та етосів в різноманітних спільнотах, дотриманням колективних та індивідуальних прав і свобод. Втілення такої концептуальної візії передбачає не тільки відтворення сфери вільної горизонтальної комунікації репрезентантів громадянського суспільства, автентичної ринкової економіки, створення демократичних мереж згуртованих навколо спільних цінностей та завдань, здатних забезпечити системну довіру до дій політичних інститутів, але й імплементація комплексного процесу декомунізації (за зразком Східної Німеччини) та консервативної модернізації, які є важливими чинниками соціальної інтеграції у «посткомуністичному суспільстві».

Імплементація центральноєвропейських комунітарних, етичних, соціокультурних засад у суспільне життя постколоніальних спільнот, сукупності неформальних норм і правил, відіграють вирішальну роль в інституціональних змінах, сприяють об'єднанню навколо спільної історичної пам'яті.

Важливим методологічним внеском для просування постколоніальних суспільних трансформацій в Україні є роль традиційних чинників у центральноєвропейській трансформації, інтеріоризація центральноєвропейськими групами «середнього класу» релігійної етики, як чинника формування соціального капіталу (R.D.Putnam), ідентичності

(M.Sliva), формування людської гідності (M.Naughton), трудової етики (J.Lewandowska, K.Szarzynska, G. Laczniak), морального обов'язку, важливість якого чудово розкрито у енцикліці *Centesimos Annus*.

Вважаємо за можливе застосувати, для аналізу сучасних модернізаційних процесів у Центральній Європі та Україні, здобутки «консервативної модернізації» (З.Краснодебські), «критичної соціальної теорії» (Ю.Габермас), теорію модернізації Р.Інглхарта та К.Венцеля, і класичну теорію соціальних інститутів (К.Поланьї, Д.Норт).

Олег Перепелиця, м. Харків

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОСВІТНИЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ ЕМАНСИПАЦІЇ

Загострення, які відбуваються останнім часом на політичній мапі, дають привід до песимістичних настроїв, які виглядають ще більш виправданими у ширшому історичному контексті, що його утворюють, з одного боку, проект просвітництва, а з іншого – розвиток капіталізму. Не додають оптимізму, по-перше, вже здається, симптоматична неможливість перейти в стан загальносупільної просвіченості, і по-друге, хронічна неможливість запобігти кризам капіталізму. Показовими прикладами хворобливого стану західного проекту є реанімація традиціоналістських цінностей, що їх експлуатують еліти (національні/релігійні) задля формування власного панування, що відбивається у формі зближення релігійно-державницьких і націоналістично-державницьких ідеологій, які становлять виклик просвітництву з боку клерикал-націонал-фундаменталізму.

При цьому більшість провідних інтелектуалів – Ю. Габермас, С. Жижек, М. Онфре тощо – з різними акцентами відстоюють принципи просвітництва. Ба більше, як наголошує С. Жижек, сьогодні ми як ніколи повинні твердо дотримуватися проекту європейського просвітництва, тобто принципів автономного самовизначення [1]. Проект або проекції просвітництва [див.: 2] виникли як опозиція релігійній структурації світу «старого ладу». Просвітництво як процес секуляризації сьогодні має актуалізуватися в таких напрямках, які є його складовими:

1) Критика релігійної (забобонної) картини світу і, найголовніше, клерикалізму. Як виявляється, ця критика або ще далеко незавершена, або була хибною у якихось своїх стратегіях, адже людство досі не позбулося залишків клерикалізму. Тож залишається актуальною можливість довести до завершення відділення церкви і релігійного життя від держави і будь-якого політичного їх залучення, так би мовити, кінець кінцем розрізнити боже і кесарева. Поза цією принциповою *емансипацією совісті* релігійна ідентичність буде залишатися репресивною щодо людини.

2) Критика, яку здійснює просвітництво, має ґрунтуватися на раціональних засадах, на вільному і, як зазначав І. Кант, *публічному* застосуванні розуму. Саме розум мав бути засновником нової секулярної

медіуму мови (свобода слова), медіуму грошей (свобода ринку) і медіуму сексу (свобода сексуальності) [див.: 2] – у цілому дозволяє реалізувати засади емансипації, проте не слід звужувати дію двох інших лозунгів просвітництва – рівності і братерства. Рівність має стосуватися рівних економічних можливостей, що їх ще далеко не забезпечує свобода ринку, братерство потребує нової солідарності.

1. SPIEGEL Interview with Slavoj Žižek: 'The Greatest Threat to Europe Is Its Inertia'. Interview Conducted by Romain Leick. March 31, 2015. // <http://www.spiegel.de/international/zeitgeist/slavoj-zizek-greatest-threat-to-europe-is-it-s-inertia-a-1023506.html>

2. Перепелица О. Н. Медіуми Просвещения: обценные отклонения. – Х.: Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2014. – 260 с.